

Т.В. МЕЛЬНИКОВА
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ПОГЛЯДИ ПСИХОЛОГІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ НА ПРИЧИНИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В середині XX століття виникає психологічний напрям вивчення причин жіночої злочинності. Представники психологічного напрямку зосереджують свою увагу на причинах і умовах, що сприяють росту злочинності жінок у XX столітті. На поширення біопсихологічних теорій жіночої злочинності значний вплив зробив фрейдизм (психоаналіз З. Фрейда (S. Freud)). Саме в 60-х рр. XX ст. кримінологія намагалась пояснити причини жіночої злочинності з позицій психоаналізу, оперуючи в дусі З. Фрейда такими поняттями, як пасивність, емоціональність, нарцисизм та хитрість [5, с. 73].

З. Фрейд, основоположник психоаналізу, в своїх ранніх працях стверджував, що людська поведінка загалом, в тому числі і жіноча поведінка, прямо чи побічно обумовлюється впливом підсвідомих сексуальних потягів («Еросу»). В цьому контексті поведінка розглядається як реакція на блокування енергії цього інстинкту [6, с. 122]. У більш пізніх роботах, З. Фрейд (1920 р., 1930 р.) припускав наявність другого основного інстинкту — «Танатосу» (потягу до смерті, руйнування), який і є джерелом агресивної поведінки людини у психологічно напружених ситуаціях. Між «Еросом» та «Танатосом» існує постійна напруга, в результаті якої агресія спрямовується на інших (зміщується), щоб уникнути руйнування «Я» [6, с. 123]. Близькою до концептуальної позиції З. Фрейда є теорія агресії відомого дослідника-етолога К. Лоренца (K. Lorenz), згідно якої агресія пояснювалась наявністю вродженого інстинкту самозбереження, боротьби за виживання [6, с. 123]. Також за З. Фрейдом людський вчинок в значній мірі визначається психосексуальними конфліктами в ранньому дитинстві, коли основним об'єктом лібідо стає батько протилежної статі. Хлопчик захоплюється в матір, одночасно ревнує і любить батька (Едипів комплекс); дівчинка — навпаки (комплекс Електри). Ототожнення себе з конкуруючим батьком, вирішуючи даний конфлікт, формує основу моралі («над-Я») і пригнічує сексуальні потяги. Зазвичай, у процесі розвитку особистості, відбувається повне витіснення сексуальних уявлень дитячого періоду в сфері несвідомого і сублімації (перетворення енергії сексуального потягу в різні види соціальної діяльності — спорт, творчість, інтелектуальна праця) відповідних їм уявлень. Однак, якщо витіснення інфантильних сексуальних уявлень відбувається не повністю, «защемлений комплекс» проявляє себе у сновидіннях, невротичних розладах, а іноді в девіантних і навіть в делінквентних вчинках [8, с. 83-87].

В.Г. Гітін стверджував, що дуже важливе значення має жіноча чуттєвість як складова психіки. Будь-які, навіть найуніфікованіші людські поривання і бажання, проходячи через свідомість жінки, набувають певного специфічного

забарвлення, джерелом якого перш за все є жіноча чуттєвість. Саме гіпертрофована чуттєвість є рідною сестрою жорстокості, особливо якщо вона має або природні аномалії, або позбавлена можливості нормального функціонування внаслідок тих чи інших обставин. Ось чому жорстокість жінок-злочинниць ніколи не буває послідовною і продуктивною, на відміну від жорстокості чоловіків [2, с. 185]. При цьому М.М. Голоднюк, звертала увагу на те, що на злочинну поведінку жінок істотний вплив справляє рівень неврозів і психопатій, більш високий, ніж серед чоловіків [3, с. 24]. Підтримуючи думку М.М. Голоднюк, А.Ю. Антонян, М.В. Виноградов, Ц.О. Голумбц зазначали, що значна частина жінок, здатних віддавати звіт у своїх діях і керувати ними, мають різні психічні відхилення, які накладають вагомий відбиток на форми реагування, міру контролю, адаптаційні здібності та ряд інших соціально важливих атрибутів поведінки людей в суспільстві. Висновки експертів в цьому сенсі покликані надавати істотну допомогу слідчим і судовим органам у вирішенні поставлених перед ними завдань. Автори підкреслювали, що при цьому необхідно враховувати індивідуальні психологічні особливості винних та відзначали, що: «їх криміногенне значення полягає в тому, що вони при чільному значенні соціально придбаних особливостей особистості, взаємодіючи з ними, полегшують вчинення злочину, виступаючи не причиною, а внутрішньою умовою. Медико-біологічне і генетичне неблагополуччя не є, таким чином, самі по собі причинами злочинної поведінки жінки, вони можуть слугувати лише фоном, умовою, за якої в несприятливих соціальних умовах легше виникає і реалізується її протиправна поведінка» [1, с. 99].

Американський кримінолог О. Поллак (O. Pollak) у книзі «Злочинність жінок» (1950 р.) узагальнюючи американську, англійську, німецьку та французьку літератури, дійшов висновку, що жіноча злочинність, в основному, детермінована сексуально забарвленими мотивами, в той час як чоловіки вчиняють злочини з корисливих мотивів. Його теорія була заснована на положенні З. Фрейда, згідно з якою причина невротизації і делінквентності жінок криється в їх бажанні стати чоловіком [7, с. 33-34]. Так само автор стверджував, що це легко для жінки, щоб вбити і залишитись непоміченими, тому що, будучи працівниками місць громадського харчування, вони здатні отруїти своїх жертв і, отже, вбивати обережно і уникати виявлення. О. Поллак стверджував, що жінки є більш злочинними, ніж чоловіки. За його спостереженнями жінки можуть вчинити злочини частіше, ніж прийнято вважати [9, с. 19].

Також, як зазначає В.М. Бурлаков, психічні розлади жінки можуть бути викликані надмірними фізичними та нервовими перенавантаженнями, матеріальними негараздами [4, с. 484]. Адже, жінки найбільш гостро відчувають і переживають існуючу напруженість, соціальне неблагополуччя, конфліктність. Саме на них лежать обов'язки по вихованню дітей, забезпечення їх усім життєво необхідним. Варто відзначити, що в період, коли руйнівні процеси дезорганізують багато соціальних інститутів, благополуччя і стабільність сім'ї стають самим головним психологічним притулком жінок від суспільних потрясінь, а відповідно невлаштованість сімей, матеріальне

неблагополуччя дуже сильно б'ють по них, що призводить до накопичення потужного психоемоційного напруження і, як наслідок, до вчинення жінкою злочину, що є результатом виходу переживань, негативних емоцій. Необхідно зауважити, що провокує дані посягання нерідко віктимна поведінка жертви (пияцтво, образи і знущання з боку чоловіка, співмешканця) [4, с. 486].

Таким чином, проаналізувавши наукові погляди представників психологічного напрямку на причини насильницької жіночої злочинності необхідно відзначити, що причини насильницької злочинної поведінки жінки вченими вбачались у різних психічних відхиленнях жінки (неврози, психопатії), гіпертрофованій чуттєвості, а також у її агресивності, яка пояснювалась наявністю вродженого інстинкту самозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонян Ю.М., Виноградов М.В., Голумбц Ц.А. Преступность и психические аномалии // Советское государство и право, 1979. — № 7. — С. 96-103.
2. Гитин В.Г. Эта покорная тварь — женщина. — Харьков : Торсинг, 1997. — 544 с.
3. Голоднюк М.Н. Проблемы социального и биологического в преступности женщин / М.Н. Голоднюк // Вопросы борьбы с преступностью. — М., 1982. — Вып. 37. — С. 24.
4. Криминология : XX век / Под ред. В.Н. Бурлакова, В.П. Салтыкова. СПб. : «Юридический центр Пресс», 2000. — 554 с.
5. Криминология. Словарь-справочник. Составитель Х.-Ю. Кернер. Перевод с немецкого. Отв. ред. перевода — профессор, д.ю.н. А.И. Долгова. — М. : НОРМА, 1998. — 400 с.
6. Правова та соціально-виховна робота із засудженими жінками / За заг. ред. проф. Калашник Н.Г. — Київ, 2008. — 168 с.
7. Решетников Ф.М. Современная американская криминология. — М. : Юрид. лит., 1965. — 170 с.
8. Фрейд З. Избранное. — Книга 1. — М. : Московский рабочий, 1990. — 160 с.
9. Smart C. Women, Crime, and Criminology: A Feminist Critique. Londone : Routledge and Kegan Paul, 1976. — 209 p.

В.О. МЕРКУЛОВА

доктор юридичних наук, професор
Одеський державний університет внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Загальноновизнаним є те, що кримінальне право — це право кримінальної відповідальності. Проте з більшості питань, які стосуються цього найваж-

ливішого кримінально-правового (кримінально-процесуального) інституту до сьогодні не існує єдиної точки зору в доктрині кримінального права.

З одного боку, — законодавець визначає Розділ II Кримінального кодексу як «Закон про кримінальну відповідальність». Отже це свідчить, що і всі основоположні визначення в кодексі стосуються передусім інституту кримінальної відповідальності. В багатьох статтях Загальної частини КК визначаються її підстави, умови й особливості реалізації щодо певних категорій правопорушників.

З іншого, — зміст чинного кримінального законодавства не сприяє чіткості та єдності наукових позицій. Редакція досить важливих законодавчих положень, в яких визначаються зміст правоохоронних завдань КК, результати реалізації принципу презумпції невинуватості, визначається мета та загальні засади призначення покарання, — свідчать про досить формальний підхід законодавця в частині визначення чіткого розмежування між такими основними кримінально-правовими інституціями як кримінальна відповідальність та покарання, що не може не відтворюватися на правозастосуванні. Головним, як на мій погляд, є те, що досить не досконалою, а в певних випадках, суперечливою є редакція окремих кримінально-правових норм в цій частині, що не надає чіткості в розумінні того, що є кримінальною відповідальністю, коли вона починається, в яких формах реалізується.

Сутність та зміст проблеми полягає у тому, що Закон про кримінальну відповідальність не дає відповіді на питання:

- що таке кримінальна відповідальність;
- не визначає мети застосування кримінальної відповідальності;
- не визначає форми кримінальної відповідальності;
- не містить і поняття звільнення від кримінальної відповідальності.

Чинне кримінальне законодавство оперує поняттям кримінальної відповідальності в ретроспективному значенні як відповідальності за минуле злочинне поводження. У кримінально-правових нормах досить часто вживається поняття «кримінальна відповідальність», або просто «відповідальність». Проте, як вже йшлося, законодавець не дає визначення даного поняття. І це пов'язано, на наш погляд, із відсутністю єдиної (чи хоча б переважуючої) думки по даному питанню.

Традиційно негативна кримінальна відповідальність (далі — кримінальна відповідальність) розглядається як специфічний механізм кримінально-правового реагування держави на скоєний злочин, що тягне певні несприятливі наслідки для особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Проте відповіді на питання щодо змісту та сутності цих наслідків, часових меж, кола осіб, до яких вони застосовуються на підставі аналізу чинних законодавчих положень ми не отримуємо.

Неоднозначність визначення окремих положень кримінального законодавства безумовно відтворюються у наявності досить різних наукових позицій щодо сутності кримінальної відповідальності, ототожнення кримінальної відповідальності і покарання, зведення кримінальної відповідальності до